

TARIX FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Muallif: Axmedova Shaxnoza Muzaffarovna

Ish joyi: Bekobod tumani 1-son texnikumi

Lavozimi: Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tarix fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, ta'lim samaradorligini oshirish usullari, o'quvchilarda tarixiy tafakkur va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, tarixiy manbalar bilan ishlash va muammoli ta'lim usullarining o'quv jarayonidagi o'rni tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *tarix ta'limi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, tarixiy tafakkur, mustaqil fikrlash, innovatsion ta'lim, tarixiy manbalar, axborot texnologiyalari.*

Kirish

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lim tizimini takomillashtirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk, bilimli, vatanparvar va mustaqil fikrlaydigan shaxslar etib tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga chuqur bilim berish bilan bir qatorda, ularning dunyoqarashini kengaytirish, tarixiy xotirasini mustahkamlash va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash muhim vazifalardan biridir.

Tarix fani insoniyatning ko'p asrlik tajribasi, davlatlar taraqqiyoti, xalqlarning madaniyati, siyosiy va ijtimoiy hayoti haqida bilim beruvchi muhim fan hisoblanadi. Tarixni o'rganish orqali yoshlar o'tmishda sodir bo'lgan voqealarni anglaydi, bugungi kunning mazmunini chuqurroq tushunadi va kelajak uchun zarur xulosalar chiqarishni o'rganadi.

Ayniqsa, professional ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitish o'ziga xos ahamiyatga ega. Chunki texnikum o'quvchilari kelajakda turli kasb va sohalarda faoliyat yuritadigan mutaxassislar bo'lib yetishadilar. Ularning kasbiy bilimlari bilan birga, ijtimoiy faolligi, huquqiy madaniyati, fuqarolik mas'uliyati va tarixiy dunyoqarashini rivojlantirish ham ta'limning muhim maqsadlaridan biridir.

Shu sababli tarix darslarini faqat ma'ruza va matnni yodlash bilan cheklab qo'ymasdan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli vositalar yordamida tashkil etish zarur.

1. Tarix fanining yoshlar tarbiyasidagi o'rni

Tarix fani o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, Vatanga muhabbat, ajdodlar merosiga hurmat va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat tuyg'ularini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. O'zbekiston tarixi, buyuk ajdodlarimizning ilm-fan va madaniyat rivojiga qo'shgan hissasi, xalqimizning ozodlik va taraqqiyot yo'lidagi kurashi yoshlar uchun muhim tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Jumladan, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi tarixiy shaxslarning hayoti va faoliyatini o'rganish orqali o'quvchilar qat'iyat, bilimga intilish, adolat, bunyodkorlik va mas'uliyat kabi fazilatlar haqida tasavvurga ega bo'ladilar.

Tarixiy voqealarni o'rganishda faqat sanalar va ismlarni yodlashga emas, balki voqealarning kelib chiqish sabablari, rivojlanish jarayoni va natijalarini tushunishga e'tibor qaratish lozim. Masalan, muayyan davlatning taraqqiyoti yoki tanazzulini o'rganishda iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy omillarni o'zaro bog'liq holda tahlil qilish o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Tarix fanining yana bir muhim vazifasi o'quvchilarda tarixiy xotirani shakllantirishdir. Tarixiy xotira xalqning o'zligini anglashiga, milliy qadriyatlarini asrab-avaylashiga va kelajak oldidagi mas'uliyatini his etishiga yordam beradi. O'quvchi o'z xalqining tarixini chuqur bilgan sari jamiyat hayotidagi voqea-hodisalarga ongli munosabat bildirishni o'rganadi.

Shuningdek, jahon tarixini o'rganish orqali o'quvchilar boshqa xalqlarning madaniyati, urf-odatlar va taraqqiyot tajribasi bilan tanishadilar. Bu esa ularda bag'rikenglik, turli qarashlarga hurmat va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqatni rivojlantiradi.

2. Tarix darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish va o'quv materialini puxta o'zlashtirishga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalarda o'qituvchi faqat ma'lumot beruvchi emas, balki o'quvchilarni izlanishga, fikrlashga va mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Tarix fanini o'qitishda quyidagi metodlardan samarali foydalanish mumkin:

“Aqliy hujum” metodi. Ushbu metod darsning kirish qismida o'quvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash va yangi mavzuga qiziqishini oshirish uchun qo'llaniladi. Masalan, “Amir Temur davlatining kuchayishiga qanday omillar ta'sir ko'rsatgan?” degan savol asosida o'quvchilar o'z fikrlarini bildiradilar. O'qituvchi javoblarni umumlashtirib, mavzuning asosiy mazmuniga yo'naltiradi.

“Klaster” metodi. Bu usul o'quv materialini tizimlashtirish va tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam beradi. Masalan, “Jadidchilik harakati” mavzusida doska markaziga asosiy tushuncha yozilib, uning atrofida ma'rifatparvarlik, yangi usul maktablari, matbuot, milliy uyg'onish va islohot kabi tushunchalar joylashtiriladi.

“Venn diagrammasi” metodi. Ikki tarixiy davr, davlat yoki shaxs faoliyatining o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashda qo'llaniladi. Masalan, Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Bobur faoliyatini taqqoslash orqali o'quvchilar tarixiy shaxslarning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlaydilar.

“Tarixiy munozara” metodi. Bu metod o'quvchilarda dalillarga asoslangan fikr bildirish, qarama-qarshi qarashlarni tahlil qilish va o'z pozitsiyasini asoslash ko'nikmalarini shakllantiradi. Munozara davomida har bir fikr tarixiy manbalar yoki ishonchli dalillar bilan asoslanishi lozim.

Muammoli ta'lim metodi. O'qituvchi o'quvchilar oldiga muayyan tarixiy muammoni qo'yadi. O'quvchilar esa uning sabablarini izlaydilar, mavjud ma'lumotlarni tahlil qiladilar va yechimga oid xulosalar chiqaradilar. Masalan, "Nima sababdan ayrim tarixiy davlatlar kuchli taraqqiyotga erishgan, boshqalari esa tanazzulga yuz tutgan?" degan savol o'quvchilarni chuqur fikrlashga undaydi.

Mazkur metodlardan foydalanishda darsning maqsadi, o'quvchilarning yoshi, tayyorgarlik darajasi va mavzuning mazmuni hisobga olinishi zarur. Har bir metodni maqsadga muvofiq tanlash ta'lim samaradorligini oshiradi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tarix ta'limidagi ahamiyati

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi tarix fanini o'qitish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron taqdimotlar, videolavhalar, virtual muzeylar, raqamli xaritalar, elektron darsliklar va onlayn manbalar tarixiy ma'lumotlarni o'quvchilarga tushunarli va qiziqarli shaklda yetkazishga yordam beradi.

Masalan, tarixiy janglar, davlatlar chegaralarining o'zgarishi yoki savdo yo'llarining rivojlanishini xaritalar yordamida ko'rsatish o'quvchilarning fazoviy tasavvurini rivojlantiradi. Tarixiy obidalar va muzey eksponatlarining fotosuratlarini esa mavzuni yanada jonli tasavvur qilish imkonini beradi.

Elektron taqdimotlardan foydalanishda slaydlarga ortiqcha matn joylashtirmaslik, asosiy tushunchalar, sanalar, xaritalar va tasvirlardan oqilona foydalanish kerak. Har bir vizual material darsning maqsadiga xizmat qilishi lozim.

Video materiallar ham tarix darslarining samaradorligini oshirishi mumkin. Biroq videoni namoyish etishdan oldin o'quvchilarga kuzatish uchun savollar berish, tomosha yakunida esa tahlil va muhokama tashkil etish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv o'quvchilarning passiv tomoshabin bo'lib qolishining oldini oladi.

Shuningdek, o'quvchilarga ishonchli elektron manbalar bilan ishlashni o'rgatish muhimdir. Internetdagi barcha ma'lumotlar ham to'g'ri va ilmiy asoslangan bo'lavermaydi. Shu sababli muallif, nashr sanasi, manbaning ishonchliligi va keltirilgan dalillarni tekshirish ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Axborot texnologiyalaridan foydalanishda texnik imkoniyatlar ham hisobga olinishi lozim. Agar barcha o'quvchilarda shaxsiy qurilmalar yoki internetga kirish imkoniyati bo'lmasa, o'qituvchi materiallarni oldindan yuklab olishi, bosma xaritalar va tarqatma materiallardan foydalanishi mumkin.

4. Tarixiy manbalar bilan ishlash orqali mustaqil fikrlashni rivojlantirish

Tarix fanining o'ziga xos xususiyatlaridan biri tarixiy manbalar bilan ishlash imkoniyatidir. Tarixiy manbalar o'tmish haqida ma'lumot beruvchi yozma hujjatlar, xotiralar, farmonlar, xaritalar, moddiy madaniyat yodgorliklari, suratlar va boshqa dalillarni o'z ichiga oladi.

O'quvchilarni tarixiy manbalar bilan ishlashga o'rgatish ularda tahliliy fikrlash, dalillarni taqqoslash, savol qo'yish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Manba bilan ishlash jarayonida quyidagi savollardan foydalanish mumkin:

1. Ushbu manba kim tomonidan va qachon yaratilgan?
2. Manbaning asosiy mazmuni nimadan iborat?
3. Muallif qanday maqsadni ko'zlagan bo'lishi mumkin?
4. Manbada qanday tarixiy dalillar keltirilgan?
5. Ushbu ma'lumotni boshqa manbalar bilan qanday taqqoslash mumkin?
6. Manbaning imkoniyatlari va cheklovlari nimalardan iborat?

Masalan, jadid ma'rifatparvarlarining asarlari yoki tarixiy matbuot materiallarini o'rganishda o'quvchilar o'sha davrning ijtimoiy muammolari, ta'limga munosabati va ma'rifatparvarlik g'oyalari haqida xulosa chiqarishlari mumkin.

Bunda o'qituvchi manbaning tarixiy sharoitini tushuntirishi, murakkab so'z va iboralarni izohlashi hamda o'quvchilarni mustaqil tahlilga yo'naltirishi lozim.

Tarixiy manbalar bilan ishlash o'quvchilarda ma'lumotni tayyor holda qabul qilish emas, balki uni tekshirish va dalillar asosida baholash odatini shakllantiradi. Bu ko'nikma nafaqat tarix fanida, balki kundalik hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

5. Tarix darslarida guruhli va hamkorlikda o'qitish usullari

Hamkorlikda o'qitish o'quvchilarning birgalikda ishlashi, fikr almashishi va umumiy natijaga erishishiga asoslanadi. Bunday yondashuv tarix darslarida o'quvchilarning faolligini oshirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Masalan, "Buyuk ipak yo'lining tarixiy ahamiyati" mavzusini o'rganishda sinfni bir nechta guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh savdo va iqtisodiy aloqalarni, ikkinchi guruh madaniy munosabatlarni, uchinchi guruh ilm-fan va texnologiyalar tarqalishini, to'rtinchi guruh esa Buyuk ipak yo'lining tarixiy merosini o'rganadi.

Har bir guruh o'ziga berilgan vazifa asosida ma'lumot to'playdi, asosiy fikrlarni saralaydi va natijalarni taqdim etadi. Dars yakunida barcha guruhlarining ishlari umumlashtirilib, mavzu bo'yicha umumiy xulosa chiqariladi.

Bunday mashg'ulotlarda o'qituvchi guruh a'zolari o'rtasida vazifalarni taqsimlashga yordam berishi, har bir o'quvchining ishtirokini kuzatishi va zarur hollarda yo'naltiruvchi savollar berishi kerak.

Guruhli ishlarda faqat yakuniy natijani emas, balki o'quvchilarning hamkorligi, dalillardan foydalanishi, vazifalarni bajarishi va taqdimot sifati ham baholanishi lozim.

Shuningdek, tarixiy rolli o'yinlar ham samarali usullardan biridir. O'quvchilar tarixiy davr vakillari roliga chiqish qilib, muayyan davrning ijtimoiy yoki siyosiy masalalarini muhokama qilishlari mumkin. Bunda tarixiy shaxslarning qarashlari va harakatlari imkon qadar ishonchli manbalarga asoslanishi zarur.

6. Tarix fanini o'qitishda fanlararo integratsiya

Zamonaviy ta'limda fanlararo integratsiya o'quvchilarga bilimlarni yaxlit holda o'zlashtirish imkonini beradi. Tarix geografiya, adabiyot, huquq, iqtisodiyot, san'at va axborot texnologiyalari bilan uzviy bog'liqdir.

Masalan, tarixiy voqealarni geografik xaritalar bilan bog‘lab o‘rganish orqali o‘quvchilar hududning tabiiy sharoiti va geografik joylashuvi tarixiy jarayonlarga qanday ta’sir ko‘rsatganini tushunadilar.

Adabiyot bilan integratsiya qilishda tarixiy davrda yaratilgan asarlar, adiblar va ma’rifatparvarlarning faoliyati o‘rganiladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda tarixiy davrning ma’naviy va madaniy muhitini tasavvur qilishga yordam beradi.

Huquq fanlari bilan bog‘liqlik esa davlat boshqaruvi, qonunlar, fuqarolik huquqlari va jamiyat taraqqiyoti kabi masalalarni chuqurroq tushunish imkonini yaratadi. Iqtisodiyot bilan integratsiya qilish orqali ishlab chiqarish, savdo, soliqlar, mehnat munosabatlari va iqtisodiy islohotlarning tarixiy ahamiyatini tahlil qilish mumkin.

Professional ta’lim muassasalarida fanlararo integratsiyadan foydalanish ayniqsa muhimdir. Chunki o‘quvchilar kelajakdagi kasbiy faoliyatlari davomida tarixiy, ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy bilimlardan birgalikda foydalanishlariga to‘g‘ri keladi.

7. O‘quvchilar bilimini baholashning zamonaviy usullari

Ta’lim samaradorligi o‘quvchilarning bilimini xolis va maqsadga muvofiq baholash bilan ham belgilanadi. An’anaviy savol-javob va test topshiriqlaridan tashqari, o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi, tarixiy dalillardan foydalanishi va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini aniqlashga qaratilgan topshiriqlardan foydalanish lozim.

Tarix fanida quyidagi baholash usullari samarali hisoblanadi:

- **Test topshiriqlari** — asosiy tushunchalar, tarixiy sanalar va voqealar haqidagi bilimlarni aniqlash uchun.
- **Tarixiy voqealar ketma-ketligini tuzish** — voqealarning xronologik izchilligini tushunishni baholash uchun.
- **Taqqoslash topshiriqlari** — tarixiy shaxslar, davlatlar va davrlarning o‘xshash hamda farqli jihatlarini aniqlash uchun.

- **Yozma tahlil** — o‘quvchining tarixiy hodisa sabablarini tushuntirishi va dalillar asosida xulosa chiqarishini baholash uchun.
- **Loyiha ishlari** — mustaqil izlanish, ma’lumotlarni saralash va taqdimot qilish ko‘nikmalarini aniqlash uchun.
- **O‘zaro baholash va o‘zini baholash** — o‘quvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish va mas’uliyatini oshirish uchun.

Masalan, o‘quvchilarga “Jadidchilik harakatining O‘zbekiston tarixidagi ahamiyati” mavzusida qisqa yozma tahlil tayyorlash topshirilishi mumkin. Ishni baholashda tarixiy ma’lumotlarning to‘g‘riligi, dalillardan foydalanish, fikrlarning izchilligi va xulosa chiqarish qobiliyati hisobga olinadi.

Baholash jarayonida o‘quvchilarga aniq mezonlarni oldindan tushuntirish muhimdir. Bu ularga topshiriqni qanday bajarish kerakligini anglash va o‘z natijalarini yaxshilash imkonini beradi.

Shuningdek, shakllantiruvchi baholashdan foydalanish, ya’ni dars davomida o‘quvchilarning tushunish darajasini aniqlab borish va ularga o‘z vaqtida tavsiyalar berish maqsadga muvofiqdir.

8. Tarix o‘qituvchisining kasbiy mahorati va innovatsion yondashuvi

Zamonaviy tarix o‘qituvchisi o‘z fanini chuqur bilishi bilan birga, pedagogik mahorat, axborot savodxonligi, muloqot madaniyati va ijodiy yondashuvga ham ega bo‘lishi lozim.

O‘qituvchi darsni rejalashtirishda ta’lim maqsadlarini aniq belgilashi, mavzuga mos metodlarni tanlashi va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Har bir dars o‘quvchilarning bilimni kengaytirish bilan bir qatorda, ularni mustaqil izlanishga undashi zarur.

Kasbiy rivojlanish uchun o‘qituvchining yangi pedagogik adabiyotlarni o‘rganishi, tajriba almashish tadbirlarida qatnashishi, ochiq darslar tashkil etishi va o‘z faoliyatini muntazam tahlil qilib borishi muhimdir.

Tarix darslarida innovatsion yondashuvni qo‘llash barcha an’anaviy usullardan voz kechish degani emas. Aksincha, tushuntirish, suhbat, matn bilan

ishlash kabi an'anaviy usullarni zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishi mumkin.

Masalan, yangi mavzuni o'qituvchi qisqacha tushuntirib bergach, o'quvchilarni guruhlariga ajratib, tarixiy manbalarni tahlil qilish yoki xarita bilan ishlashga yo'naltirish mumkin. Dars yakunida esa savol-javob va refleksiya orqali o'quvchilarning bilimlari mustahkamlanadi.

Shu bilan birga, o'qituvchi tarixiy ma'lumotlarni tanlashda ilmiy ishonchlik va xolislikka amal qilishi zarur. Tarixiy voqealarni bir tomonlama yoritishdan saqlanish, turli manbalarni taqqoslash va dalillar asosida fikr yuritish madaniyatini shakllantirish muhim vazifadir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tarix fanini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ularda tarixiy tafakkurni shakllantirishning muhim omillaridan biridir.

Interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, tarixiy manbalar bilan ishlash, guruhli mashg'ulotlar va fanlararo integratsiya o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi. Ushbu usullar orqali o'quvchilar tarixiy voqealarni shunchaki yodlab qolmasdan, ularning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, turli ma'lumotlarni taqqoslash hamda mustaqil xulosalar chiqarishni o'rganadilar.

Professional ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitishda o'quvchilarning kasbiy yo'nalishi, qiziqishlari va individual imkoniyatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Tarixiy bilimlarni hayotiy misollar va bugungi kun bilan bog'lab tushuntirish ularning fanga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Tarix o'qituvchisining asosiy vazifasi faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarda tarixiy xotira, vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, tanqidiy fikrlash va ma'naviy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishdan iboratdir.

Demak, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan maqsadli va samarali foydalanish tarix ta'limining sifatini oshirishga, bilimli va mustaqil fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta va professional ta'lim tizimiga oid amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar.
3. O'zbekiston tarixi fanidan amaldagi darsliklar va o'quv qo'llanmalar.
4. Jahon tarixi fanidan amaldagi darsliklar va o'quv qo'llanmalar.
5. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahoratga oid ilmiy-uslubiy adabiyotlar.
6. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol ta'lim metodlariga oid ilmiy-uslubiy manbalar.
7. O'zbekiston tarixi va madaniy merosiga oid ilmiy nashrlar hamda ishonchli elektron axborot resurslari.